

**RUS VA O‘ZBEK TILLARIDA KELISHIK
KATEGORIYALARINING QIYOSIY TAHLILI**

**A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CASE
CATEGORIES IN RUSSIAN AND UZBEK**

**СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИИ
ПАДЕЖА В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ**

FAN TARMOG‘I
10.00.00 – Filologiya

QABUL QILINDI
15.08.2026

CHOP ETILDI
18.08.2026

Barno Tajimovna Badalova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Gumanitar fanlar fakulteti Fakultetlararo rus tili kafedrası mudiri

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada rus va o‘zbek tillaridagi kelishik kategoriyasi qiyosiy-tipologik nuqtayi nazardan tadqiq etilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki tildagi kelishik shakllarining morfologik qurilishi, grammatik-semantik mazmuni, sintaktik vazifalari hamda funksional imkoniyatlaridagi umumiy va farqli jihatlarni aniqlashdan iborat. Rus tilining flektiv, o‘zbek tilining agglutinativ xususiyati kelishik kategoriyasining shakllanish va qo‘llanish mexanizmlariga bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslangan. Rus tilidagi *именительный, родительный, дательный, винительный, творительный* va *предложный* падеж shakllari o‘zbek tilidagi bosh, qaratqich, jo‘nalish, tushum, o‘rin-payt va chiqish kelishiklari bilan funksional jihatdan qiyoslangan. Tahlil jarayonida formal jihatdan bir-biriga muvofiq ko‘rinadigan kelishik shakllari semantik va sintaktik jihatdan har doim ham to‘liq ekvivalent bo‘lmasligi aniqlangan. Ayniqsa, rus tilida kelishik ma’nolarining ko‘makchilar bilan birikkan holda ifodalanishi, o‘zbek tilida esa asosan affiksial vositalar orqali shakllanishi ikki til o‘rtasidagi muhim strukturaviy tafovut sifatida baholangan. Tadqiqot natijalari rus va o‘zbek tillarini qiyosiy o‘rganish, tarjima jarayonida grammatik ekvivalentlikni aniqlash hamda rus tilini o‘zbek auditoriyasida o‘qitish metodikasini takomillashtirish uchun nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: rus tili, o‘zbek tili, kelishik kategoriyasi, qiyosiy tahlil, qiyosiy-tipologik tahlil, morfologik kategoriya, flektivlik, agglutinativlik, grammatik shakl, grammatik ma’no, sintaktik funksiya, semantik munosabat, ko‘makchi, affiks, grammatik ekvivalentlik.

ABSTRACT

This article presents a comparative-typological analysis of the case categories in the Russian and Uzbek languages. The study aims to identify the common and distinctive features of case forms in the two languages in terms of their morphological structure, grammatical-semantic content, syntactic functions, and

functional potential. Particular attention is paid to the influence of the inflectional nature of Russian and the agglutinative structure of Uzbek on the formation and use of case categories. The Russian cases–nominative, genitive, dative, accusative, instrumental, and prepositional–are compared functionally with the nominative, genitive, accusative, dative, locative, and ablative cases in Uzbek. The analysis demonstrates that case forms which appear formally equivalent are not always completely identical in their semantic and syntactic functions. In particular, the use of cases in combination with prepositions in Russian, as opposed to the predominantly affixal expression of case relations in Uzbek, is identified as one of the major structural differences between the two languages. The study establishes that functional-semantic correspondence rather than formal equivalence should serve as the principal criterion in comparing the case systems of Russian and Uzbek. The findings are of theoretical and practical significance for comparative linguistics, translation studies, and the methodology of teaching Russian to Uzbek-speaking learners.

Keywords: Russian language, Uzbek language, case category, comparative analysis, comparative-typological analysis, morphology, inflection, agglutination, grammatical form, grammatical meaning, syntactic function, semantic relation, preposition, affix, grammatical equivalence.

АННОТАЦИЯ

В статье представлен сопоставительно-типологический анализ категории падежа в русском и узбекском языках. Цель исследования заключается в выявлении общих и отличительных особенностей падежных форм двух языков с точки зрения их морфологической структуры, грамматико-семантического содержания, синтаксических функций и функциональных возможностей. Особое внимание уделяется влиянию флективного характера русского языка и агглютинативной структуры узбекского языка на формирование и функционирование падежной категории. Русские именительный, родительный, дательный, винительный, творительный и предложный падежи сопоставляются с узбекскими бош, қаратқич, тушум, жўналиш, ўрин-пайт и чиқиш келишиклари в функциональном аспекте. В результате анализа установлено, что падежные формы, формально воспринимаемые как эквивалентные, не всегда полностью совпадают по своим семантическим и синтаксическим функциям. В частности, использование падежных форм в сочетании с предлогами в русском языке, в отличие от преимущественно аффиксального выражения падежных отношений в узбекском языке, рассматривается как одно из основных структурных различий между двумя языками. Обосновано, что при сопоставлении падежных систем русского и узбекского языков основным

критерием должна выступать не формальная эквивалентность, а функционально-семантическое соответствие. Результаты исследования имеют теоретическое и практическое значение для сопоставительного языкознания, теории перевода и методики преподавания русского языка узбекоязычным учащимся.

Ключевые слова: русский язык, узбекский язык, категория падежа, сопоставительный анализ, сопоставительно-типологический анализ, морфология, флексия, агглютинация, грамматическая форма, грамматическое значение, синтаксическая функция, семантическое отношение, предлог, аффикс, грамматическая эквивалентность.

KIRISH

Til grammatik qurilishining muhim tarkibiy qismlaridan biri grammatik kategoriyalar tizimi bo'lib, ularning shakllanishi va funksional qo'llanishi har bir tilning strukturaviy tabiatini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Ayniqsa, kelishik kategoriyasi otlarning gap tarkibidagi boshqa birliklar bilan grammatik va semantik munosabatlarini shakllantirishi bilan morfologiya hamda sintaksis chegarasidagi muhim grammatik hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Kelishik shakllarining qiyosiy o'rganilishi nafaqat alohida tillarning grammatik tizimini chuqurroq anglash, balki genealogik jihatdan qarindosh bo'lmagan tillar o'rtasidagi tipologik umumiylik va farqlarni aniqlash imkonini beradi.

Rus va o'zbek tillaridagi kelishik kategoriyasini qiyosiy o'rganish alohida ilmiy ahamiyatga ega. Chunki mazkur tillar genealogik jihatdan turli oilalariga mansub bo'lib, grammatik qurilishining tipologik xususiyatlari ham bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Rus tili flektiv tillarga xos bo'lgan grammatik shakl o'zgarishlari bilan ajralib tursa, o'zbek tili agglutinatив grammatik qurilishga ega. Natijada bir xil yoki yaqin grammatik-semantik munosabatlarning ikki tilda turli morfologik va sintaktik vositalar orqali ifodalanishi kuzatiladi.

Rus va o'zbek tillarining qiyosiy grammatikasiga bag'ishlangan tadqiqotlar orasida A.A.Azizovning *“Сопоставительная грамматика русского и узбекского языков: Морфология”* asari alohida o'rin tutadi. Mazkur tadqiqotda ikki til morfologik tizimining qiyosiy xususiyatlari yoritilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda ham rus va o'zbek tillaridagi kelishik tizimining morfologik, qiyosiy-tipologik va funksional-semantik xususiyatlarini aniqlashga e'tibor qaratilmoqda.

Kelishik kategoriyasini qiyoslashda faqat kelishik shakllarining soni yoki ularning tashqi ko'rinishini taqqoslash yetarli emas. Zero, bir tildagi muayyan kelishik shakliga ikkinchi tilda bir necha grammatik vosita muvofiq kelishi yoki, aksincha, bir tildagi grammatik shakl boshqa tilda turli shakllar orqali ifodalanishi mumkin. Shu sababli qiyosiy tahlilda morfologik shakl, grammatik ma'no, sintaktik

vazifa va semantik munosabatning o‘zaro aloqadorligi asosiy metodologik mezon sifatida belgilanishi lozim.

Mazkur maqolaning maqsadi rus va o‘zbek tillaridagi kelishik kategoriyasining strukturaviy va funksional xususiyatlarini qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilish, kelishik shakllarining morfologik ifodalanishi, semantik imkoniyatlari va sintaktik vazifalaridagi umumiy hamda farqli jihatlarni aniqlashdan iborat.

ASOSIY QISM

Kelishik kategoriyasi ot va otlashgan birliklarning gapdagi boshqa so‘zlar bilan grammatik munosabatini ifodalovchi morfologik kategoriya sifatida shakllanadi. Biroq uning funksional tabiati morfologik shakl doirasidagina chegaralanmaydi. Kelishik shakli orqali obyektivlik, tegishlilik, yo‘nalish, makon, vaqt, manba, vosita kabi turli semantik munosabatlar ifodalanishi mumkin. Shuning uchun kelishik kategoriyasini to‘laqonli tadqiq etish uchun uning morfologik shakli bilan bir qatorda, ushbu shaklning sintaktik pozitsiyasi va kontekstual-semantik vazifasini ham hisobga olish zarur.

O‘zbek tilida kelishik kategoriyasi an’anaviy grammatik tavsifga ko‘ra olti shakldan tashkil topadi: bosh, qaratqich, tushum, jo‘nalish, o‘rin-payt va chiqish kelishiklari. Ularning grammatik ko‘rsatkichlari mos ravishda nol shakl, *-ning*, *-ni*, *-ga/-ka/-qa*, *-da*, *-dan* ko‘rinishlarida namoyon bo‘ladi. O‘zbek tilidagi kelishik shakllarining asosiy tipologik xususiyati ularning affiksial vosita orqali ifodalanishidir. Masalan, *kitobning*, *kitobni*, *kitobga*, *kitobda*, *kitobdan* shakllarida kelishik ma’nosi negizga qo‘shilgan maxsus affikslar yordamida yuzaga keladi.

O‘zbek tilining agglutinatив xususiyati kelishik kategoriyasining paradigmatic tuzilishida ayniqsa yaqqol ko‘rinadi. So‘z shaklining tarkibida grammatik ma’nolar muayyan izchillik asosida joylashadi: *kitoblarimizni* shaklida negizdan keyin ko‘plik, egalik va kelishik ma’nolarini ifodalovchi affikslar ketma-ket qo‘llangan. Bunda har bir affiks muayyan grammatik funksiyani bajaradi. Bu xususiyat o‘zbek tilidagi grammatik shakllarning strukturaviy shaffofligini ta’minlaydi.

Rus tilida esa kelishik kategoriyasi olti shakl – *именительный, родительный, дательный, винительный, творительный* va *предложный* na’dezhdan tashkil topadi. Biroq rus tilidagi kelishik paradigmasining shakllanishi o‘zbek tilidan farqli ravishda flektiv xarakterga ega. Bunda kelishik, son, jins kabi grammatik kategoriyalar ko‘pincha birgalikda shakliy o‘zgarishga sabab bo‘ladi. Masalan, *стол – стола – столу – стол – столом – о столе* qatorida ot negizining shakliy o‘zgarishi orqali turli kelishik munosabatlari ifodalanadi.

Rus tilidagi flektivlikning muhim xususiyati shundan iboratki, bitta grammatik shakl tarkibida bir necha grammatik ma’no mujassamlashishi mumkin. O‘zbek tilidagi agglutinatив modelda esa grammatik ma’nolar, odatda, alohida affikslar orqali

ketma-ket ifodalanadi. Shu nuqtayi nazardan rus tilidagi *студенту* va o'zbek tilidagi *talabaga* shakllari bir xil funksional munosabatni ifodalasa-da, ularning morfologik tashkil topish mexanizmi bir-biridan farq qiladi.

Ikki til kelishik tizimining qiyosiy tahlilida bosh kelishik va именительный падеж o'rtasidagi funksional muvofiqlik nisbatan yuqori darajada namoyon bo'ladi. Har ikki tilda ham bosh kelishik otning boshlang'ich shakli bo'lib, ko'pincha gapning grammatik egasini ifodalash vazifasini bajaradi. *Talaba kitob o'qidi* va *Студент читает книгу* gaplarida *talaba* hamda *студент* birliklari predikativ munosabatning subyekti sifatida bosh kelishik shaklida kelgan. Biroq bosh kelishikning funksional imkoniyatlari faqat ega vazifasi bilan cheklanmaydi. U predikativ ot, nominativ konstruksiya va ayrim boshqa sintaktik tuzilmalarda ham qatnashishi mumkin.

Qaratqich kelishigi va родительный падеж o'rtasida tegishlilik, qarashlilik va munosabat kabi umumiy semantik belgilar mavjud. O'zbek tilida *-ning* affiksi orqali shakllanuvchi qaratqich kelishigi ko'pincha egalik shakli bilan birgalikda qo'llanadi: *talabaning kitobi, universitetning binosi*. Rus tilida esa tegishlilik munosabati *студента, университета* kabi родительный падеж shakllari orqali ifodalanadi. Bu yerda muhim strukturaviy farq kuzatiladi: o'zbek tilida *-ning* shakli ko'pincha aniqlanmishdagi egalik affiksi bilan korrelyatsiyaga kirishadi, rus tilida esa tegishlilik munosabati ko'pincha bitta kelishik shaklining o'zi orqali yuzaga keladi.

Biroq родительный падеж va qaratqich kelishigini to'liq grammatik ekvivalent sifatida baholash metodologik jihatdan to'g'ri emas. Rus tilidagi родительный падежning semantik maydoni keng bo'lib, u tegishlilikdan tashqari miqdor, inkor, manba, qism-butun munosabati va boshqa ma'nolarni ham ifodalashi mumkin. O'zbek tilidagi qaratqich kelishigining asosiy funksional yadrosi esa tegishlilik va qarashlilik munosabatlari bilan bog'liq. Shunday qilib, ikki shakl o'rtasida funksional kesishuv mavjud bo'lsa-da, ularning semantik maydoni to'liq bir xil emas.

Tushum kelishigi va винительный падеж o'rtasidagi munosabat ham qiyosiy tahlil uchun muhimdir. O'zbek tilida tushum kelishigi *-ni* affiksi orqali ifodalanib, asosan aniq obyektни ko'rsatadi: *kitobni o'qimoq, maqolani yozmoq*. Rus tilida esa obyektlik munosabati винительный падеж orqali ifodalanadi: *читать книгу, писать статью*. Biroq o'zbek tilidagi tushum kelishigi belgili va belgisiz shakllarga ega bo'lishi bilan xarakterlanadi. *Kitob o'qimoq* va *kitobni o'qimoq* konstruksiyalarida obyekt munosabati mavjud bo'lsa-da, ularning aniqlik va umumlashtirish darajasida semantik-pragmatik farq yuzaga keladi. Rus tilida ham obyektning jonli-jonsizligi, jins va son bilan bog'liq morfologik xususiyatlar винительный падеж shaklining tanlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Jo'nalish kelishigi va дательный падеж o'rtasidagi funksional muvofiqlik ham nisbiy xarakterga ega. O'zbek tilida *-ga/-ka/-qa* shakllari yo'nalish, manzil, adresat

va ayrim boshqa munosabatlarni ifodalashi mumkin: *maktabga bormoq, do'stiga aytmoq, uyga qaytmoq*. Rus tilida esa *идти к другу, сказать студенту, подойти к дому* kabi konstruksiyalarda дательный падеж yoki к ko'makchili qurilma ishlatiladi. Demak, o'zbek tilidagi bitta jo'nalish kelishigi rus tilida ayrim hollarda sof kelishik, ayrim hollarda esa ko'makchi + kelishik kombinatsiyasi orqali ifodalanadi.

O'rin-payt kelishigi rus va o'zbek tillarining grammatik tizimlari o'rtasidagi strukturaviy farqni eng aniq ko'rsatuvchi birliklardan biridir. O'zbek tilidagi *-da* affiksi makon va vaqt munosabatlarini ifodalaydi: *maktabda, uyda, darsda, yozda*. Rus tilida esa ushbu ma'nolar ko'pincha *в, на* ko'makchilari bilan *предложный* yoki boshqa kelishik shakllarining birikishi orqali ifodalanadi: *в школе, на уроке, в доме*. Shunday qilib, o'zbek tilida grammatik munosabat bir affiks orqali ifodalansa, rus tilida uning formal ifodalanishi ikki komponentli konstruksiyaga asoslanishi mumkin.

Bu farq qiyosiy-tipologik jihatdan muhim xulosaga olib keladi: grammatik funksiyaning ikki tilda mavjudligi ularning formal ifodasi ham bir xil bo'lishini anglatmaydi. Til tizimlari o'rtasidagi ekvivalentlik ko'pincha formal emas, funksional xarakterga ega bo'ladi. Shu sababli rus tilidagi *в школе* konstruksiyasini o'zbek tilidagi *maktabda* shakli bilan qiyoslashda *в = -da* tarzidagi oddiy mexanik tenglashtirish emas, balki makon munosabatining ikki tilda qanday grammatik modellashtirilishini aniqlash muhimdir.

Chiqish kelishigi va *родительный падеж* o'rtasidagi munosabat ham xuddi shunday murakkabdir. O'zbek tilidagi *-dan* affiksi manba, chiqish nuqtasi, ajralish, sabab va boshqa semantik munosabatlarni ifodalashi mumkin: *uydan chiqmoq, maktabdan kelmoq, do'stdan eshitmoq*. Rus tilida esa mazkur munosabatlar turli konstruksiyalar orqali beriladi: *выйти из дома, прийти из школы, услышать от друга*. Bu misollar o'zbek tilidagi chiqish kelishigi rus tilida yagona morfologik ekvivalentga ega emasligini ko'rsatadi.

Ayniqsa, rus tilidagi *творительный падеж*ning o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri bitta kelishik bilan muvofiqlashmasligi alohida e'tibor talab qiladi. Rus tilidagi *писать ручкой, идти с другом, гордиться сыном* kabi konstruksiyalarda *творительный падеж* vosita, birgalik, obyektga munosabat kabi turli ma'nolarni ifodalaydi. O'zbek tilida esa bu munosabatlar *qalam bilan yozmoq, do'st bilan yurmoq, o'g'li bilan faxrlanmoq* kabi ko'makchili konstruksiyalar yoki boshqa grammatik vositalar orqali beriladi. Demak, rus tilidagi *творительный падеж*ning semantik maydoni o'zbek tilidagi bitta kelishik kategoriyasi bilan to'liq qoplanmaydi.

Rus tilidagi *предложный падеж* ham o'zbek tilidagi o'rin-payt kelishigi bilan to'liq teng emas. *о книге, в школе, на уроке* kabi konstruksiyalarda *предложный падеж* turli ko'makchilar bilan birikib, makon yoki predmet haqida fikr yuritish kabi ma'nolarni ifodalaydi. O'zbek tilida esa *kitob haqida, maktabda, darsda* shakllari

turli grammatik vositalar asosida yuzaga keladi. Bu holat bir grammatik kategoriyaning funksional maydoni boshqa tilda bir nechta grammatik konstruksiya orqali ifodalanishi mumkinligini ko'rsatadi.

Kelishik kategoriyalarini qiyoslashda grammatik shaklning semantik yuklamasi alohida ahamiyatga ega. Muayyan kelishik shakli gapdagi so'zlar o'rtasidagi sintaktik munosabatni belgilash bilan birga, mazkur munosabatning semantik turini ham aniqlaydi. Masalan, o'zbek tilidagi *-dan* affiksi harakatning boshlanish nuqtasi, ajralish, manba yoki subyekt manbaini ifodalashi mumkin. Rus tilida esa ushbu ma'nolarning har biri alohida konstruksiyalar bilan ifodalanishi ehtimoli yuqori. Shuning uchun qiyosiy tahlilda "bir kelishik – bir ma'no" tamoyilidan foydalanish ilmiy jihatdan cheklangan yondashuv hisoblanadi.

Kelishik kategoriyasining sintaktik tabiati ham ikki tilda bir xil darajada namoyon bo'lmaydi. O'zbek tilida kelishik affikslari so'zlar o'rtasidagi sintaktik munosabatni ko'rsatishda muhim vosita bo'lib, so'z tartibi nisbatan barqaror bo'lsa-da, kelishik ko'rsatkichlari sintaktik munosabatni aniqlashga yordam beradi. Rus tilida esa kelishik shakllari bilan bir qatorda so'z tartibi va ko'makchilar ham sintaktik munosabatni belgilashda faol ishtirok etadi. Shu bois rus tilidagi kelishik shaklining funksiyasini faqat uning flektiv ko'rsatkichidan kelib chiqib aniqlash har doim ham mumkin emas.

Ikki tilning kelishik tizimlari o'rtasidagi tafovutlar ularni o'rganish jarayonida interferensiya hodisasining yuzaga kelishiga ham sabab bo'ladi. O'zbek tilida grammatik munosabatlarning affiksial ifodalanishi ustuvor bo'lgani sababli o'zbek tilida so'zlashuvchi rus tilini o'rganishda ko'makchi va kelishikning o'zaro birikishini o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Masalan, *в школе* yoki *с другом* kabi konstruksiyalarni o'zbek tilining *maktabda* va *do'st bilan* modellari asosida mexanik tarzda o'zlashtirish rus tilidagi kelishik shakllarining barcha funksiyalarini anglashga yetarli bo'lmaydi. Shu jihatdan qiyosiy grammatika til o'rgatish metodikasi uchun nafaqat nazariy, balki diagnostik ahamiyatga ham ega.

Rus va o'zbek tillaridagi kelishik kategoriyasini qiyoslash shuni ko'rsatadiki, ikki til o'rtasidagi grammatik muvofiqlikni belgilashda uch darajani ajratish maqsadga muvofiq: formal muvofiqlik, funksional muvofiqlik va semantik muvofiqlik. Formal muvofiqlik grammatik shakllarning tashqi ifodasi o'xshashligini, funksional muvofiqlik bir xil sintaktik vazifani bajarishini, semantik muvofiqlik esa bir xil mazmuniy munosabatni ifodalashini anglatadi. Rus va o'zbek tillaridagi kelishik birliklari ko'pincha funksional va semantik jihatdan muvofiq bo'lsa-da, formal jihatdan farqlanadi. Ayrim holatlarda esa semantik maydonning hajmi ham bir-biriga to'liq mos kelmaydi.

Shu nuqtayi nazardan, rus va o'zbek tillaridagi kelishik kategoriyasini qiyoslashda paradigmatic va sintagmatic yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarur.

Paradigmatik yondashuv kelishik shakllarining tizimdagi oʻrnini aniqlash imkonini bersa, sintagmatik yondashuv ularning real nutqiy qoʻllanishini, boshqa soʻzlar bilan munosabatini va konkret kontekstdagi semantik vazifasini ochib beradi. Aynan shu ikki yondashuvning birligi kelishik kategoriyasining funksional mohiyatini toʻliqroq yoritishga xizmat qiladi.

XULOSA

Rus va oʻzbek tillaridagi kelishik kategoriyasining qiyosiy-tipologik tahlili mazkur tillarda grammatik munosabatlarni ifodalashning umumiy funksional asoslari mavjudligini, biroq ularning morfologik va sintaktik ifodalanish mexanizmlari sezilarli darajada farqlanishini koʻrsatdi. Har ikki tilda kelishik kategoriyasi otlarning gapdagi boshqa birliklar bilan munosabatini shakllantiruvchi muhim grammatik vosita boʻlib xizmat qiladi. Biroq rus tilining flektiv va oʻzbek tilining agglutinatib tabiati kelishik shakllarining strukturaviy tashkil topishiga bevosita taʼsir koʻrsatadi.

Oʻzbek tilidagi kelishik shakllari asosan affiksial vositalar yordamida hosil boʻlib, grammatik maʼnolar izchil va segmentlangan holda ifodalanadi. Rus tilida esa kelishik maʼnolari flektiv shakl oʻzgarishi, fonetik-morfologik alternatsiyalar hamda koʻmakchi-kelishik konstruksiyalari orqali yuzaga keladi. Natijada ikki tilda bir xil semantik munosabat turli grammatik vositalar bilan ifodalanishi mumkin.

Qiyoslash natijasida oʻzbek tilidagi bosh, qaratqich, tushum, joʻnalish, oʻrin-payt va chiqish kelishiklari rus tilidagi *именительный, родительный, винительный, дательный, предложный* va ayrim hollarda *творительный* hamda koʻmakchili konstruksiyalar bilan funksional jihatdan muvofiqlashishi aniqlandi. Biroq ushbu muvofiqlik mutlaq ekvivalentlikni anglatmaydi. Ayniqsa, rus tilidagi *родительный, творительный va предложный* *падеж*larning semantik imkoniyatlari oʻzbek tilidagi muayyan kelishik shakllariga toʻliq teng emas.

Tadqiqotning muhim natijalaridan biri shundaki, rus va oʻzbek tillaridagi kelishik kategoriyalarini qiyoslashda formal shaklga emas, balki “shakl – maʼno – funksiya – kontekst” munosabatiga asoslanish zarur. Bunday yondashuv kelishik shakllarining real nutqdagi funksional imkoniyatlarini aniqroq ochib berishga yordam beradi.

Qiyosiy tahlil natijalari rus tilini oʻzbek auditoriyasida oʻqitishda ham muhim metodik xulosalar chiqarish imkonini beradi. Xususan, oʻquvchilarda kelishik shakllarini shakliy yodlash emas, balki ularning semantik va sintaktik vazifalarini kontekst asosida anglash koʻnikmasini shakllantirish maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, rus va oʻzbek tillaridagi kelishik munosabatlarning farqlarini oldindan aniqlash interferensiyalar xatolarining oldini olish va grammatik kompetensiyani rivojlantirish uchun samarali metodik asos boʻlib xizmat qiladi.

Umuman, rus va o‘zbek tillaridagi kelishik kategoriyasi o‘rtasidagi munosabatni to‘liq formal ekvivalentlik emas, balki funksional-semantik muvofiqlik asosida tavsiflash ilmiy jihatdan asosliroqdir. Mazkur xulosa ikki tilning morfologik tizimini qiyosiy o‘rganish, tarjima jarayonida grammatik ekvivalentlarni aniqlash va rus tilini o‘zbek tilida o‘qitish metodikasini takomillashtirish uchun nazariy asos bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizov A.A. Сопоставительная грамматика русского и узбекского языков: Морфология. Ташкент: Гос. учебно-педагогическое издательство УзССР, 1960. 199 с.
2. Валгина Н.С., Розенталь Д.Э., Фомина М.И. Современный русский язык. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос, 2001. 528 с.
3. Шведова Н.Ю. (ред.). Русская грамматика: в 2 т. Т. 1: Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. Москва: Наука, 1980.
4. Зализняк А.А. Русское именное словоизменение. Москва: Наука, 1967.
5. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. Ленинград: Наука, 1976.
6. Реформатский А.А. Введение в языковедение. Москва: Аспект Пресс, 1996.
7. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. Ленинград: Наука, 1976.
8. Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2013.
9. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va boshq. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
10. Abdurahmonov G‘., Shukurov Sh., Mahmudov Q. O‘zbek tilining tarixiy grammatikasi. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2008.
11. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o‘zbek tili. Toshkent: Universitet, 2006.
12. Berdiyev H., Rasulov R. O‘zbek tilining tarixiy grammatikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 1975.
13. O‘rinboyev B. Hozirgi o‘zbek adabiy tilida sintaktik munosabatlar. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2002.
14. Qodirov Z. O‘zbek tili grammatik kategoriyalarini sistem tadqiq etish (Kelishik kategoriyasi): filologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. Samarqand, 1993.
15. Тургуналиева Ш. Сопоставительный анализ категории падежа имени существительного в русском и узбекском языках. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*. 2026. № 18. С. 289–291. DOI: 10.54613/ku.v18i.1647.
16. Жалилова М.Р. Сравнительное изучение падежной системы русского и узбекского языков. *Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali*. 2025. Т. 3, № 1. DOI: 10.5281/zenodo.15149541.